

Александра КОЛАКОВИЋ*
Институт за политичке студије
Београд

ЕРНЕСТ ДЕНИ И СРБИ : О „НАЈВЕЋЕМ ПРИЈАТЕЉУ СЛОВЕНА” ПОВОДОМ СТОГОДИШЊИЦЕ СМРТИ**

Апстракт: Дело Ернеста Денија (Ernest Denis, 1849–1921), историчара, професора и дипломате, уткано је у темеље идеје „вечитог пријатељства” Француза и Срба. Ипак, сто година касније, личност у чијој кући у Латинском кварту се налази Институт за проучавање Словена у оквиру Универзитета Сорбона, непозната је широј јавности. У међуратном периоду, Дени, који је од 1912. године био и члан Српске краљевске академије, поштовао се као „адвокат потлачених народа” и „највећи пријатељ Словена”, да би након 1945. године његово стваралаштво, осим за историчаре и љубитеље историје, било препуштено забораву. Овај рад има за циљ да на основу архивске грађе (Les Archives nationales de France – Site de Paris), штампе и дела Ернеста Денија, као и сећања савременика, осветли стваралаштво овог француског интелектуалца. Ревалоризација личности и дела Ернеста Денија, поводом стогодишњице његове смрти, прилика је и да се врате коцкице мозаика сећања и укаже на активности данашег Института за словенске студије при Сорбони.

Кључне речи: Ернест Дени (Ernest Denis), Срби, Србија, Француска, Словени, интелектуалци, културна дипломатија, научна дипломатија, Велики рат (1914–1918).

Abstract: The work of Ernest Denis (1849–1921), a historian, professor and diplomat, is embedded in the idea of the “eternal friendship” between the French and the Serbs. However, one hundred years after his death, the man, in whose house in the Latin Quarter there is L’Institut d’études slaves within Sorbonne University, is unknown to the broader public. In the interwar period, Denis, who from 1912 was also a member of the Serbian Royal Academy, was respected as the “advocate of the subjugated people” and “the greatest friend of the Slavs”. However, after 1945, his work sank into oblivion, except for historians and history buffs. The aim of this paper is to shed light on the work of this French intellectual, based on archival records (Les Archives nationales de France – Site de Paris), the press, his works and memories of his contemporaries. The

* kolakovicaleksandra@gmail.com

** Рад је настао као резултат активности ауторке на пројектима Института за политичке студије.

reevaluation of the personality and work of Ernest Denis on the occasion of centenary of his death, is a chance to piece together the mosaic of remembrance and highlight the activities of the present-day L'Institut d'études slaves at Sorbonne.

Keywords: Ernest Denis, Serbs, Serbia, France, Slavs, intellectuals, cultural diplomacy, science diplomacy, Great War (1914–1918).

Док су се становници Београда припремали за дочек Божића 1921. године, чинило се да се у тој празничној атмосфери једино штампа враћа у ратно доба. *Политика* је писала како се у Француској воде жестоке борбе око места (Пантеон или Тријумфална капија) одавања почастима свим војницима Великог рата (1914–1918) који су погинули незнани и сахрањени без имена.¹ Био је то одјек последица рата и зачетак преношења сећања учесника и сведока догађаја на нове генерације. Неслућене размере страдања и губитака, дуготрајни живот у рововима, епидемије тифуса и шпанског грипа, као и дубина трауме, иако се чинило да се отимају забраву, ипак су биле битан део свакодневице послератног света, а пре свега Европе. Меморијализација и подизања споменика, текстови у штампани и успомене савременика обнављали су сећање на људе и догађаје рата. Још од времена афере Драјфус, када је појам „интелектуалац”² први пут ушао у употребу, а њихова улога и утицај у друштву и држави постали снажнији у доба рата³, било је јасно да поред почастима свим ветеранима и безименим херојима рата постоје и међу ученим људима они чија имена и дела треба упамтити иако нису били у рововима.

Када је тог јанаура, уочи Божића 1921. године у нову државу – Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца стигла вест да је преминуо Ернест Дени – носилац више признања, награда и одликовања (официр Легије части), препознат као *један од хероја писане речи*⁴, било је неупитно да његовом делу и личности треба обезбедити место у сећању потомака. У Чехословачкој су деца у свим школама један школски дан посветила Денију, као једном од најзаслужнијих за постојање државе. „У Паризу је умро један од најстаријих и најпоузданијих пријатеља наше земље и

¹ „Наши хероји у Пантеону”, *Политика*, бр. 4566, 6–9. јануар 1921, 1.

² *L'Aurore*, 13 janvier 1898; Christophe Charle, *Les intellectuels en Europe au XIXe siècle. Essai d'histoire comparée*, Paris 1996; Žiljien Benda, *Izdaja intelektualaca*, Beograd 1996, 140.

³ Оливер Јанц, *14. Велики рат*, Београд, Нови Сад 2014, 259.

⁴ Александра Колаковић, *У служби отаџбини: сарадња и утицаји француских и српских интелектуалаца 1894–1914*, Београд 2016, 272–273.

нашег народа [...] Вест о смрти Ернеста Денија изазваће најискренију тугу у целој нашој земљи и ожалостиће његове многобројне личне пријатеље и поштоваоце. А професор Дени имао је и једних и других више него и један од наших пријатеља у иностранству” писала је *Политика*, уз податке о животу и заслугама француског интелектуалца, као и вест да је регент Александар Карађорђевић упутио саучешће породици.⁵ Смрт је спречила Денија да поново дође у Београд и одржи тромесечни курс из славистике студентима Филозофског факултета, стога су се савременици подсећали његових ранијих боравака, као и целокупног рада на оснаживању француско-српских (југословенских) веза.

Међу српским интелектуалцима пре и након Великог рата владало је велико поштовање према личности и делу Ернеста Денија. Активност Ернеста Денија још од Анексионе кризе (1908/9), балканских ратова (1912–1913) до научно аргументованог заступања Срба у француској јавности током Великог рата побрало је најдубље симпатије међу савременицима. Миодраг Ибровац, француски ђак и професор француског језика и књижевности, у тексту, који је публиковала *Нова Европа*, назвао је Ернеста Денија „највећим пријатељем Словена на Западу”.⁶ На вест о Денијевој смрти Александар Арнаутовић оценио је да Дени представља „понос и знање Сорбоне”. Писао је за Денија да је и „човек који скицира истину” и најбоље познаје „југословенске ствари”.⁷ Две године након Денијеве смрти Гргур Јакшић, српски интелектуалац који је најбоље познавао Француску, пише да је Дени, иначе члан Српске академије наука од 1912. године, „адвокат потлачених народа”, као и да би Срби морали бити захвални аутору реченице која тврди да је „Србија један од пет прстију божанске руке која ствара будућност”.⁸

Иако је у међуратном периоду изгледало да слика Ернеста Денијаникада неће бити избрисана из сећања Срба и да ће чинити битну компоненту француско-српских односа, данас се дела овог француског интелектуалца сећају само историчари и понеки заљубљеник у знања из прошлости.⁹

⁵ „Ернест Дени”, *Политика*, бр. 4567, 10. јануар 1921, 1.

⁶ Мiodrag Ibrovac, „Ernest Denis”, *Nova Evropa II* (1921) 4–10.

⁷ Aleksandar Arnautovich, *Les Phares. Pour toute la Yougoslavie. Les bons paroles d'un savant. Questions contemporaines*, Paris 1919, 3.

⁸ Гргур Јакшић, „Ернест Дени”, *Годишњица Николе Чуића*, књ. 35 (1923) 392; Крунослав Спасић, „Српска јавност о четворици познатих француских историчара”, у: *Југословенско-француски односи*, ур. Славенко Терзић, Београд 1990, 235.

⁹ Aleksandra Kolaković, „La France et la Grande Guerre dans la mémoire serbe”, *Српска политичка мисао*, специјално издање *Изазови француско-српских односа*, Београд 2018, 83–106.

Стога је веома битно, сто година након Денијеве смрти, истражити и описати генезу Денијевог личног и научног развоја, односа према другим словенским народима и ревалоризовати мотиве његовог интересовања за Србију и Србе. Битно је осветлити и Денијев утицај на формирање француско-српских (југословенских) односа, који је због оснивања Института за словенске студије при Сорбони у његовом дому у Паризу, трајан, пресудан и данас присутан. Циљ овог рада јесте и да сагледа како су се интелектуалци, као важни актери културне и научне дипломатије и/или покретачи историјских догађаја и процеса, кроз пример дела Ернеста Денија, сместили у локалне, националне и европске *Пантеоне сећања*.

У потрази за знањем: школовање, узори и путовања

Ернест Дени је рођен 1849. године у Ниму (јужна Француска, регион Лангдок-Русијон), некадашњем важном средишту римске провинције Галије и од Француске револуције граду који се убрзано привредно развијао и постао упориште републиканских идеја. Можемо замислити Денија као радозналост дечака који користећи предности благе и пријатне климе Нима шета поред грађевина из римског доба као што су Амфитеатар, Аквадукт и Мезон Капе (La Maison Carrée) или вртovima Жардан де ла Фонтен (Les Jardins de la Fontaine) из XVIII века, при чему залази у одаје музе Клио и развија своју склоност ка проучавању прошлости. Рођен након револуције 1848. године, одрастао је у протестанској породици ситне буржоазије и усвајао је од раног детињства не само интересовања за историју већ и снажна републиканска уверења.

Након основног образовања у родном граду наставио је школовање у Паризу 1865. године, где прво похађа угледну L'institution Jauffret, коју су између осталих завршили Виктор Иго, Емил Диркем и Жан Жорес.¹⁰ Ова установа му је омогућила добру основу да са успехом заврши престижни лицеј Карло Велики (Charlemagne), где је изградио пријатељства и познанства са будућим политичарима и државницима, међу којима је и две године млађи Леон Буржоа (Léon Bourgeois). Већ тада се очекивало да млади Дени израсте у одлично образованог грађанина, а његова жеља је била да постане професор. Стога је 1867. године започео образовање у L'École normale supérieure (ENS), где су одмах запажени његов интелект, таленат и интересовања за историју. Замишљена још од оснивања

¹⁰ André Vaquier, *L'Institution Jauffret, rue Culture-Sainte-Catherine*, Société historique et archéologique de Pontoise, Val-d'Oise et du Vexin 1971.

као установа где ће грађани из свих делова Француске стицати знање од најбољих професора, при чему се тежило томе да се прво поврати поверење између грађана и елита, L'École normale supérieure је омогућила Денију не само одлично знање већ и даље неговање републиканских уверења која је понео из породице.

Као и на већину припадника његове генерације на Денија је снажан утисак оставио пораз Француске у рату са Пруском, а потом опсада Париза и Париска комуна 1871. године. Био је учесник Француско-пруског рата, а посебно се истако у одбрани Париза. У време студија значајан утицај на Денија имало је његово пријатељство са Жоржом Ренаром (Georges Renard). Са овим новинаром и професором права Дени је водио дуге разговоре о републиканизму, социјализму и клерикализму. У периоду пре 1871. године, Дени је још као студент иступао против Монархије и режима Наполеона III.¹¹ Проглашење Треће Француске Републике за Денија је било очекивано и темељ будућности Француске. Губитак Алзаса и Лоренекод Денија су изазвали жељу да се Француска што пре обнови у духовном погледу, стога му је била блиска и идеја *реванша* Немачкој. Дени је „припадао покољењу које је ступило у јавни живот после тога страшног рата. Са пуном вером у велику духовну снагу француског народа и коначну одмазду за народни пораз”.¹²

У политичком смислу, Дени се декларисао као умерени републиканац. Досадашња истраживања његове младости указују да му је један од узора и сарадника био Леон Гамбета, а поштовао је и рад Жила Ферија на секуларизацији образовања.¹³ Гргур Јакшић је пак након смрти Ернеста Денија тврдио да је био „ватрени републиканац”, али и истицао да Дени „монархији није могао да опрости пораз Француске”.¹⁴ У политички живот ушао је као члан уредништва Гамбетиног листа *La République Française*. Буланжизам, Панамска и Драјфусова афера обликовале су његова републиканска уверења и вероватно утицала на овај прелаз од умереног ка *ватреном* републиканцу који је Јакшић приметио. Буланжизам и Панамску аферу, у којој су из париских салона испливале у јавност све лоше стране колонијалне политике, корупције и спреге крупног капитала и политике, Дени је схватио као напад на републиканске принципе. Иако је Пола

¹¹ Tomáš Chrobák, *Pour la patrie, pour les Slaves. Les slavissants français et leur rôle publique (1863–1920)*, Paris, Prague 2008, 177–182 (докторска дисертација, Soutenue en 2008 à la Sorbonne Paris 1 en cotutelle avec l'Univerzita Karlova Praha).

¹² /Аноним/, „Ернест Дени”, *Српски књижевни гласник*, књ. II, нова серија, бр. 2 (16. јануар 1921) 159–160.

¹³ Т. Chrobák, *Pour la patrie, pour les Slaves*, 207.

¹⁴ Г. Јакшић, „Ернест Дени”, 314.

Дерулета (Paul Déroulède) поштовао као песника, није одобравао његов начин борбе за власт. Националистички популизам и ванпарламентарна борба за Денија су били неприхватљиви. За Денијев став у афери Драјфус битно је истаћи да је у младости имао предрасуде према Јеврејима, али је био и противник антисемитизма. Стога је веровао да и антисемитизам може угрозити темеље Треће Републике. Денија након иступа Емила Золе и велике подршке које је Алфред Драјфус стекао у књижевним, уметничким, научним, новинарским и политичким круговима затичемо међу онима који су веровали да је овај капетан француске војске невино оптужен за шпијунажу у корист Немачке.¹⁵ За Денијева интересовања и ставове кључно је и да се упознао са социјалдемократским идејама, те је у нарастајућем таласу социјализма почетком 20. века видео део будућности.¹⁶ На поменутих основама изграђено је и Денијево интересовање за историју и међународне односе.

Као добровољац из Француско-пруског рата Дени се упустио у потрагу за новим знањима из историје. Поред француске и немачке историје започео је проучавање и историје других народа Европе, посебно словенских народа. Дубоко дирнут чешким протестима код аустроугарског цара Фрање Јосифа у име хуманости, а против насиља у Француској, Дени се заинтересовао за историју Чеха. Други извор првих сазнања о словенским народима била су истраживања Луја Лежеа (Luis Léger, 1843–1923). Након што је стекао основна знања, определио се да учи словенске језике и путује како би проширио контакте и сакупио изворе. У овом периоду Дени као стипендиста француске државе започиње и низ студијских путовања по Чешкој, Моравској, Русији, Немачкој, Пољској и Балкану, која наставља и касније. Од 1872. године Ернест Дени се усавршава на Карловом универзитету, где се поред учења језика посветио проучавању немачко-чешког антагонизма, успоставио сарадњу са историчарем Франтишеком Палацким (František Palacký) и написао докторску тезу о Јану Хусу (*Jane Huss et les Hussites*).¹⁷ Поред чешког,

¹⁵ T. Chrobák, *Pour la patrie, pour les Slaves*, 210.

¹⁶ *Ibidem*, 225.

¹⁷ Тезу је одбранио пред комисијом коју су чинили: историчар и политичар Анри Валон (Henri Wallon), географ Огист Химли (Auguste Himly), филолог Ежен Беноа (Eugène Benoist), географ Пјер Лакроа (Pierre Lacroix), историчар књижевности Леон Крусл (Leon Crousle) и слависта Сан-Рене Талијандер и публиковао у Паризу 1878. године. Касније је Дени написао више књига посвећених чешкој историји: *Origines de l'Unité des Frères bohêmes* (Angers, 1885), *La Bohême pendant la seconde moitié du XVe siècle* (Paris, 1885), *Établissement de la dynastie autrichienne en Bohême* (Paris, 1889), *Fin de l'indépendance Bohême* (Paris, 1890), *Mémoires et*

савладао је руски, пољски и бугарски језик, паралелно прикупљајући изворе и унапређујући сарадњу са научницима словенских земаља. Када је реч о Денијевом интересовању за Чехе, а потом и остале словенске народе, битно је познанство са радом Томаша Масарика (Tomáš Masaryk). Дени је још од почетка 20. века сматрао да је Масарик важна фигура у чешком националном покрету¹⁸, али се ипак не може рећи да су Масарик и Дени у периоду пре 1914. године успоставили присније односе и пријатељство.¹⁹ Упознавање са историјом малих народа, потенцијалних савезника у неком будућем окршају Француза са германским светом, појавило се као потреба француске науке и политике, те је Дени подржаван од стране својих професора и стипендијама државе.

Каријера: од Универзитета у Бордоу до катедре на Сорбони

Ернест Дени је професорску каријеру започео у унутрашњости Француске, као и већина касније угледних научника овог доба. У години када су државе на Балкану стекле независност и када је Берлински конгрес одредио границе и судбину малих народа, као и сфере утицаја, Дени је ангажован као предавач на La Faculté des Lettres у Бордоу. У овом периоду високошколска настава у Бордоу била је у фази обнове и постепеног развоја, стога је био потребно додатно радити на мотивацији студената и набавци литературе у шта се Дени, као млади професор тек пристигао на факултет 1878. године, уверио. Увиђајући значај тема којима се посветио Денију је био приоритет да набави књиге о Словенима, које је први пут посетио пет година раније. Ипак, факултет је одбио да набавља нову литературу о словенским народима, а Дени је издавајао новац од своје

essais sur Palacky (Paris, 1898) и *La Bohême depuis la Montagne-blanche* (Paris, 1903). (Archives nationales France [У даљем тексту ANF], Dossier Ernest Denis, F/17/25754, lettre, 3. novembre 1872; T. Chrobák, *Pour la patrie, pour les Slaves*, 177, 183–185.)

¹⁸ А. Колаковић, *У служби отаџбине*, 297; Милош Ковић, „Масарик и Срби: политичке идеје”, *Српска политичка мисао* 2 (2020) 13–57.

¹⁹ Масарик је у време своје наставничке каријере постао близак са хрватским и српским студентима у Прагу, о чему је сведочио један од његових студената Миле Павловић Крпа: „Масарик је успео да у нашим срцима упали варницу одушевљења. Из Прага су се наши људи враћали кућама као револуционари”. (Карел Чепек, *Разговори с Т. Г. Масариком*, Нови Сад 1938, 143–144, 147; Драгољуб Живојиновић, „Томаш Г. Масарик у борби за независност Чеха и Словака”, *Историјски часопис*, књ. LVII (2008) 428.)

плате како би припремио предавања о Словенима (*Борба Словена са Германима*) и наставио своја проучавања.²⁰

Дени није био задовољан животом и радом у Бордоу. Маштао је о повратку у Париз, а пратили су га и здравствени проблеми. Демотивисан условима на факултету није видео простор за напредовање. Стога је тражио и успео да добије премештај 1881. године, али не у Париз, већ Гренобл. Универзитет у Греноблу имао је дугу традицију, још од XIV века, а након тешких периода и прекинутог функционисања обновио га је Наполеон Бонапарта (почетком XIX века), да би у време Денијевог доласка режим Треће Републике настојао да га поново реорганизује и развије у центар који ће пратити и индустријски развој. У овом граду испод Алпа Дени је држао предавања из европске књижевности до 1886. године. Иако су друге теме биле предмет професуре, Дени се није одрекао проучавања Словена, већ је држао јавна предавања из историје словенских народа.²¹ Ипак, Дени се 1886. године предомислио и вратио у Бордо, где се у складу са развојем уметности и науке одвијао убрзани развој институционалних и научних установа. Поред каријере професора историје, Дени је 1893. године ушао и у структуру градске управе, као саветник Општине Бордо.²² Након што је 1891. године публиковао књигу *La France à Moscou* Дени је започео систематичније интересовање за Немачку. У овом периоду Дени је сарађивао и на чувеној публикацији *L'Histoire générale du IVe siècle à nos jours* (*Општа историја од IV века до наших дана*), коју су покренули његови професори и узори Ернест Лавис (Ernest Lavisse) и Алфред Рамбо (Alfred Rambaud).²³

Од 1895. године Ернест Дени је преузео Катедру модерне историје на Сорбони од Алфреда Рамбоа, који му је у међувремену од професора постао и пријатељ.²⁴ Преласком у Париз, Денијева каријера се убразано

²⁰ T. Chrobák, *Pour la patrie, pour les Slaves*, 192–194.

²¹ ANF, F/17/25754, Dossier Ernest Denis, E. Denis à Lettre au directeur de l'enseignement supérieur, Bordeaux, 1. octobre 1879; E. Denis à Lettre au directeur de l'enseignement supérieur, Bordeaux 25 juillet 1881.

²² ANF, F/17/25754, Dossier Ernest Denis, Rapport, 15 mars 1892.

²³ Денијев допринос овој публикацији био је приказ историје словенских народа, Мађара и балтичких народа. (E. Lavisse, A. Rambaud, *L'Histoire générale du IVe siècle à nos jours*, vol. 4, Paris 1891 à 1894; Pierre Nora, „Lavissee, instituteur national”, in: P. Nora (dir.), *Les lieux de mémoire*, vol. 1, Paris 1997, 239–275; Christophe Charle, *Rambaud (Alfred, Nicolas)* in: *Les professeurs de la faculté des lettres de Paris – Dictionnaire biographique 1809–1908*, Paris 1985, 151–152; https://www.persee.fr/doc/inrp_0298-5632_1985_ant_2_1_2673 (12. март 2021).)

²⁴ T. Chrobák, *Pour la patrie, pour les Slaves*, 217.

развијала и написао је више важних дела из историје Немачке: *L'Allemagne 1789–1810* (Немачка 1789–1810), *L'Allemagne 1810–1852* (Немачка 1810–1852), *La Confédération germanique* (Немачка конфедерација) и *La Fondation de l'Empire allemand 1852–1871* (Настанак немачке империје 1852–1871).²⁵ На прелазу два века Дени је препознат као одличан познавалац немачке историје, Аустроугарске, као и словенских народа, а пре свега Чеха, о чему сведочи и оцена да „најбоље познаје Средњу Европу“ изречена од стране Гистава Лансона (Gustave Lanson), члана Француске Академије.²⁶ У овом периоду његови идеолошки и научни ставови су присутни у француској јавности. Био је укључен и у рад Лиге за права народа (Ligue des droits de l'homme), која је основана у циљу одбране Алфреда Драјфуса 1898. године, а потом је њен рад проширен. Дени се упоредо више интересује за Србију и Србе, посебно од како су кризе и ратови (Мароканске, Анексиона и балкански ратови) претили да прерасту у рат великих сила. Дени, који је од 1906. године предавао и на војној школи L'Ecole de Saint-Cyr²⁷, био је поштован као ауторитет не само у научним, већ и војним и политичким круговима Француске. Стога је Дени у доба Великог рата био део тзв. линије другог фронта – научне пропаганде, која је тежила да објасни узроке и могуће последице рата. До смрти 1921. године Дени је био професор на Сорбони и предавач на L'Ecole de Saint-Cyr, при чему је утицао на генерације студената и официра, који су се у Великом рату борили и изборили да се Алзас и Лорена врате у границе Француске.

„Највећи пријатељ Slovena” и Срби

Професура и трагање за историјским знањем нису биле једине сфере интересовања полихистора Ернеста Денија. Кризе почетком XX века и борба империјалних сила, које је темељено и детаљно анализирао, покретали су га да размишља да ли ће Француска бити спремна када дође до рата са Немачком. Груписање великих сила и снажан привредни и војни развој Немачке, успорени развој Русије и политика „сјајне изолованости“ Велике Британије, оптерећивала су га и питањем ко ће

²⁵ Ernest Denis, *L'Allemagne 1789–1810*, Paris 1896; idem, *L'Allemagne 1810–1852*, Paris 1898; idem, *La Confédération germanique*, Paris 1898; idem, *La Fondation de l'Empire allemand* (1852–1871), Paris 1906.

²⁶ К. Спасић, „Српска јавност о четворици познатих француских историчара”, 233.

²⁷ T. Chrobák, *Pour la patrie, pour les Slaves*, 220.

бити Француски савезници у неком будућем рату. У складу са духом *epoche imperija* у којој је живео као припадник генерације француских интелектуалаца која је трагала за начинима да Француска рedefинише и ојача међународну позицију и превазиђе последице пораза у рату са Пруском, Дени се интересовао за актуелне догађаје и износио своје ставове у јавности. Интереси великих сила, проблеми мултиетничке Аустроугарске, криза и крај власти Османског царства над европским поседима, ступање на снагу Француско-руског споразума (1894) и бурне политичке прилике у земљама које је обилазио утицале су и на разумевање и појаву симпатија за националне покрете словенских народа. Излазак Француске из дипломатске изолације на прелазу векова, које је по Денијевој оцени означио Француско-руски савез, био је и прилика за повезивања интелектуалаца географски удаљених средина.²⁸ Овим се преко личних контаката и научне сарадње стварала веза политичких структура Француске и словенских држава.

Денијево поље научног интересовања није се ограничило само на чешку и немачку историју, већ се временом, пре свега под утицајем развоја међународних догађаја, проширивало на историју Пољака и Јужних Словена, а посебно Бугара и Срба. На Денија је велики утисак оставила посета Србији 1873. године када се, као некада родним Нимом, шетао Калемегданом, замишљао сцене из прошлости о којима је читао и склапао прве контакте са српским интелектуалцима и прикупљао изворе.²⁹ Ипак, тада није писао о Јужним Словенима, већ је надограђивао знање. Поред основе која потиче од француских слависта, а посебно Луја Лежеа, као и сталних усмеравања Лависа и Рамбоа, ка Бугарима и Србима Денија су водиле и мисли његовог пријатеља Емила Омана, професора Сорбоне, слависте и стручњака за Русију.

За разлику од француске државе која је 1871. године поражена, територијално смањена и изгубљеног међународног угледа, Париз је задржао ореол интелектуалне и уметничке метрополе.³⁰ Балкански народи, а међу њима и Срби, наставили су слање својих даровитих припадника у престижне школе Француске, што је стварало основе за ближе упознавање француских интелектуалаца са српском културом, Краљевином Србијом и догађајима на Балкану, где је власт Османског царства била у дубокој кризи. На прелазу два века Ернест Дени је заједно

²⁸ Ibidem, 214.

²⁹ Ернест Дени, „Предавање о Србији”, у: *Српски Школски Дан у Француској* 13 (26) март 1915. године, 29.

³⁰ Michel Winock, *La Belle Époque La France de 1900 à 1914*, Paris 2006, 325–362.

са Емилом Оманоу успоставио сарадњу са Гргуром Јакшићем, студентом Сорбоне, који је имао подршку српске државе да гради мрежу контаката и веза у француском друштву.³¹ Посредством Јакшића, Дени је упознао дело Јована Цвијића, Стојана Новаковића, Јована Жујовића и других српских интелектуалца који су поред врхунских научних достигнућа били укључени и у државне послове.³² Већ у овом периоду Дени је увиђао потребу да се унапреди и ојача културна и научна сарадња Француске са словенским народима и стога је био један од оснивача *Француско-словенског удружења* 1908. године.³³

Почетком XX века Дени и Оман су као и већина француских слависта имали бољу комуникацију са бугарским интелектуалцима, али су им анексија Босне и Херцеговине (1908/9) и балкански ратови приближили историју Срба и српске интересе.³⁴ У време Анексионе кризе Ернест Дени је увидео заједничке тачке интереса Француске и Србије, које је трасирао немачки Продор на Исток. Заједно са Албером Малеом, Огистом Говеном, Емилом Оманоу и другим француским интелектуалцима, текстовима у штампи, предавањима и говорима против Аустроугарске подржао је српске интересе.³⁵ Већ у овом периоду очигледна је и његова емотивна везаност за Јужне Словене, као и заинтересованост за идеју југословенства. У септембру 1911. године, заједно са сином и ћерком, кренуо је на путовање прко Италије и обишао Загреб, Љубљану, Ријеку, Цетиње, Босну и Херцеговину и Београд.³⁶ У фебруару 1912. године постао је и дописни (инострани) члан Српске краљевске академије, чиме су се и његове везе са Србијом и Србима подигле на виши ниво и обликовале даљу сарадњу.³⁷ Јавна предавања била су начин његовог подржавања Србије и током балканских ратова (1912–1913), што је имало одјек у француској јавности и утицало на стварање једне нове и

³¹ А. Колаковић, *У служби отаџбине*, 182–184.

³² Исто.

³³ М. Н., „Омладина на страни”, *Словенски југ*, бр. 49, 4. децембар 1910, 385.

³⁴ Јован Жујовић, „Ернест Дени”, *Годишњак СКА XXIX* (1920) 206–209.

³⁵ Aleksandra Kolaković, „French Intellectuals on the Auto-Hungarian Interest in the Balkans 1894–1914”, in: *Balkan Entanglements – Peace of Bucharest*, ed. Matei Gheboianu, Cosmin Ionita, Bucharest 2016, 13–29.

³⁶ К. Спасић, „Српска јавност о четворици познатих француских историчара”, 234.

³⁷ Од 1903. године Дени је био члан и чешке Академије наука. (Михаило Војводић, „Француски научници и југословенско питање”, у: исти, *Изазови српске спољне политике (1791–1918) огледи и расправе*, Београд 2007, 409.)

афирмативне слике Србије и Срба.³⁸ Ернест Дени је у освит Великог рата академски аргументовано и минуциозно објашњавао положај и значај српских интереса за Француску. Полазна тачка за Денија био је немачки експанзионизам и његов утицај на унутрашње стање у Аустроугарској. Уверење да су Аустроугарска и њен притисак на Србију средства немачког продора на Исток, поред утицаја српских интелектуалаца, Денија су у време Великог рата, определили да подржава идеју чешке и српске (односно југословенске) државе.³⁹

Иза линије фронта: Дени и научна пропаганда у Великом рату (1914–1918)

Велики рат је поред војника у рововима мобилисао и оне иза линије фронта. Одмах је било јасно да ће снага аргумената и писане речи бити убојито оружје. Новине су пре рата достигле високе тираже и осетила се моћ утицаја информација⁴⁰, стога су и владе свих држава укључених у рат од првог дана повеле пропагандне акције.⁴¹ Пропаганда је била потребна како би се очувао борбени морал војника и јавности, као и да би се помогле дипломатске активности држава и остварили ратни циљеви. Центри пропагандних делатности су били главни градови великих сила, али су се и мале државе, као што је Србија, укључиле у ову борбу. Париз је због сарадње између француских и српских интелектуалаца, веза и контаката које су Миленко Веснић и Гргур Јакшић успоставили у редакцијама најпрестижнијих и најтиражнијих новина, био од посебне важности за српску пропаганду, а упоредо су се користиле и научне везе и контакти.⁴² Главни покретач и координатор српске „научне пропаганде” био је Јован М. Јовановић, француски ђак, који се у Француској ослањао на неформалну групу коју су чинили Миленко Веснић, Гргур Јакшић, Милета Новаковић, Јован Жујовић, Ернест Дени, Емил Оман, Виктор Берар, Огист Говен, Шарл Лоазо, а повремено и други француски

³⁸ Aleksandra Kolaković, „French Intellectuals and the French Policy Change in the Balkans (1912–1913)”, *Journal of Turkish World Studies* XII/2 (2012) 199–212.

³⁹ Henri Hauser, „L’Oeuvre d’ Ernest Denis ”, Extrat de *La France nouvelle* de janvier –février 1922, 5–28.

⁴⁰ Пјер Албер, *Историја штампе*, Београд 1998, 59.

⁴¹ Michael Nolan, „The Eagle Soars over the Nightingale. Press and Propaganda in France in the Opening Months of the Great War”, in: *A Call to Arms. Propaganda, Public Opinion and Newspapers in the Great War*, ed. Troy Paddock, Westport 2004, 52–90.

⁴² А. Колаковић, *У служби отаџбине*, 192–198.

интелектуалци. Од јануара 1916. године, када је основана Кућа штампе (Maison de la Presse), која је наставила да спроводи још снажније цензуру⁴³ информација које су пласиране путем француске штампе да би српски интереси и ратни циљеви, а посебно идеја југословенства, били присутни у јавности, били су задужени пре свега напред поменути интелектуалци.⁴⁴

Ернест Дени је већ 1914. године постао члан *Études et documents sur la guerre. Comité du publication* (Проучавање и документовање рата. Одбор за публикување). Сарадња француских и српских научника у ратним околностима, иако је наилазила на препреке услед интереса великих сила и придобијања нових савезника (Бугара и Италијана), које су водиле цензури и неразумевањима политичара и дипломата, ипак је имала значајне резултате. Организован је Српски дан у свим француским школама 1915, а касније и 1916. године, чиме се српско питање актуелизовало у најтежем периоду за српску државу. Класична дипломатија није била једини пут којим је српска влада деловала, стога је значајно да се у овом периоду појавила и Денијева књига *La grande Serbie (Велика Србија)*, која је панегирик српској историји и победама.⁴⁵ Почетком 1916. године Дени је помагао рад и удружења Српски народ у Француској (*La Nation Serbe en France*), хуманитарне организације настале у кући Виктора Берара, док су српски интелектуалци планирали штампање његове студије о српско-бугарским односима, на чијој би изради аутору помогао тада већ његов пријатељ Гргур Јакшић.⁴⁶ Дени је са српским интелектуалцима у Паризу, такође, сарађивао и на публикувању часописа *La Patrie Serbe*, који је публикован на француском језику од 1916. до 1918.

⁴³ Olivier Forcade, *La censure politique en France pendant la grande guerre*, Paris 1998. (докторска дисертација)

⁴⁴ Организовање помоћи Србији, пријем српских ђака и избеглица у Француској, обележавање Српског дана (1915. и 1916. године) само су део њихових заједничких активности. (Миодраг Ибровац, „Српски ђаци у Француској”, у: Светислав Петровић, Миодраг Ибровац и др, *Књига о Француској*, Београд 1940, 207–214; Љубинка Трговчевић, „Париз као културни центар српске емиграције током Првог светског рата”, *Зборник Матице српске за историју* 41 (1990) 83–97; Aleksandra Kolaković, „War and Propaganda in 1915: French Intellectuals and Actualization of Serbian Issues”, in: *The Great War in 1915*, ed. Dalibor Denda, Christian Ortner, Belgrade, Wien 2017, 330–352.

⁴⁵ Ernest Denis, *La grande Serbie*, Paris 1915.

⁴⁶ Љубинка Трговчевић, *Научници Србије и стварање југословенске државе: 1914–1920*, Београд 1986, 141.

године.⁴⁷ У контексту научно-дипломатских активности Ернеста Денија значајно је да је 1917. године постао члан и друге институције за научно проучавање рата *Le Comité d'études*.

Временом је уз догађаје Великог рата настало Денијево уверење да је мир у Европи могућ само непостојањем Аустроугарске и формирањем велике чешке и велике српске државе.⁴⁸ Сматрао је да би за интересе Француске било добро изградити један зид састављен од словенских држава наспрам германског света, и стога је његова активност била усмерена ка решавању националних питања словенских народа. На крају Великог рата Дени у делу *Du Vardar à L'Istrie (Od Vardara do Istre)*, на основу доступних докумената, осуђује бугарске злочине над Србима током ратова (1912–1918), што је било кључно у његовом опредељењу да јасније подржи афирмацију српских и југословенских интереса.⁴⁹ Бугарско питање и јадрански проблем остали су централна тема Денијевих дела након Великог рата.⁵⁰ Као и већина француских интелектуалца, није био опијен победом у рату, већ је задржао стрепњу да германизам није поражен и започео је серију предавања о појединим актуелним међународним питањима, при чему је био чест гостујући предавач на словенским универзитетима. У контексту развоја југословенске идеје битно је нагласити да је од 1919. године Дени заговарао идеју суштинског јединства југословенске нације, а својим делима и образовањем Института за словенске студије наставио обликовање политичких, економских и културних утицаја Француске.⁵¹ Савременици су стога оценили да је Дени „био искрени и одушевљени пријатељ неослобођених и неуједињених

⁴⁷ Поред рубрике *Les amis de la jeunesse serbe en exil* у оквиру којих је пружена захвалност и признање Аристиду Бријану, Алберу Сапеу, Виктору Берару, Емилу Оману и Ернесту Денију, као и њиховим породицама, као и целој француској јавности значајни су били и текстови који су повезивали француску и српску прошлост. (Dragomir Iconitch, „Aux Jeunes Gens Serbs”, *La Patrie Serbe*, № 1, 20. octobre 1916, 48 ; M. Radonitch, „Premiers rapports et relations entre les Serbs et les Français”, *La Patrie Serbe*, № 1, 20. octobre 1916, 8–12; „Jovan Zujovic, Hommage à la France”, *La Patrie Serbe*, № 1, 20. octobre 1916, 19–23.)

⁴⁸ Luis Eisenmann, „Ernest Denis (nécrologe)”, *Revue historiorque* 45e année tome CXXXV, Paris (1920) 365–370; М. Војводић, „Француски научници и југословенско питање”, 409.

⁴⁹ Ernest Denis, *Du Vardar à L'Istrie*, Paris 1919, 27.

⁵⁰ Ernest Denis, *Du Vardar à Sotcha*, Paris 1923; „Читуља – Луј Леже”, *Српски књижевни гласник*, књ. 9, св. 3 (1. јун 1923) 240.

⁵¹ E. Denis, *Du Vardar à Sotcha*, 111–112; М. Војводић, „Француски научници и југословенско питање”, 411.

европских народа чија је историјска будућност била угрожена пангерманским плановима Немачке и њених сателита“, а рат и догађаји су „потврдили и тачност његових погледа и далековидост погађања, са праведно стеченим ауторитетом родољуба и научника, он је својим радом у пуној мери послужио и својој земљи и општој савезничкој ствари”.⁵²

Институт за словенске студије

Као резултат увећаних интересовања за Словене и потребе за институцијом у Француској, која би на основама науке проучавала словенске народе, Ернест Дени је 1919. године иницирао оснивање Института за словенске студије (*L’Institut d’Etudes slaves*) у Паризу. Денијева кућа, која је окупљала најумније личности политичког и културног живота Чеха, Словака, Пољака, Срба (Југословена), Бугара и свих других словенских народа, од овог доба постала је научни центар који је координирао научну сарадњу Француске са универзитетским центрима у новим државама, већином насталим након распада Хабзбуршке монархије. Оснивање Института за словенске студије био је међудржавни пројекат јер је Дени добио подршку француске, чехословачке, југословенске и касније пољске владе, о чему и данас сведочи спомен плоча на згради у Латинском кварту. Упоредо, одмах након рата, железничка станица у Прагу је добила име по Денију, чиме је његов значај за изградњу чешке државе, како је то приметио професор Антоан Марес, изједначен са делатношћу Вудроа Вилсона, америчког председника.⁵³

Размена предавача и долазак студената у Париз на усавршавање, заједнички научни пројекти и усавршавање знања и познавања француског језика, као и настава словенских језика били су у средишту Денијевих активности, а потом и његових ученика и настављача. Након Великог рата Ернест Дени је провео два семестра (1919–1920) као гостујући предавач у Београду. Посебно је важно у овом контексту поменути да су најновија знања публикована у часописима *Le Monde Slave* (*Словенски свет*), а потом и данас референтом часопису *La Revue des études slaves*.⁵⁴ Овим

⁵² „Ернест Дени“, *Српски књижевни гласник*, књ. II, нова серија, бр. 2 (16. јануар 1921) 159–160.

⁵³ Вид.: <https://institut-etudes-slaves.fr/centenaire-de-la-mort-du-fondateur-de-lies-ernest-denis/> (22. март 2021).

⁵⁴ Вид.: *La Revue des études slaves: Paris, 1921: l’Institut d’études slaves, acteur de la slavistique* XCI, 1–2 (2020) <https://journals.openedition.org/res/3378> (23. март 2021).

је, заједно са оснивањем Катедре словенских језика и књижевности у Стразбуру (којом је руководио Андре Мазон, такође сарадник Института, а касније и директор), Дижону и Лиону, проучавање словенских народа институционализовано и ван Париза, а научна дипломатија постала моћно средство у конструисању политичких и економских односа Француске са државама словенских народа.

Данас је у кући Ернеста Денија (9, rue Michelet, Paris, VI арондисман) Цетар за славистичке студије Сорбоне, који је у организационом погледу део Сорбоне Париз IV. Денијеви научни радови се и данас цитирају, посебно они који се односе на историју Чешке, Словачке и Србије. Научници и професори који су ученици Денијевих ученика, организују сарадњу са најзначајнијим универзитетима и институтима у земљама које је Дени посећивао, изучавао и помагао својим интелектуалним радом. Размена предавача, студената, заједничке публикације и конференције основа су рада и данас, сто година након Денијеве смрти. Незаобилазно место за сваког студента у Паризу и Француској који се посветио проучавању тема о односима Француске са неком од словенских земаља и надаље ће бити кућа у срцу Латинског кварта у којој је Дени живео и стварао, о чему сведочи и његов очувани радни кабинет.

Закључак

Када се оцењује улога личности у догађајима који су мењали или битно утицали на ток историје, историографија је дуго посматрала, проучавала и анализирала само делатност државника и водећих политичара, док су се домети утицаја људи ван званичних државних функција занемаривали и/или оспоравали. Улога интелектуалаца (професора, научника) се посматрала најчешће у контексту размене и преношења научног знања и културних утицаја. Ипак, развој историјске науке и истраживања у оквирима историје идеја и интелектуалаца указали су да се улога интелектуалаца у историји и односима између држава посматра у једном комплексном систему интелектуалне размене и дипломатских односа. Као један од кључних актера културне и научне дипломатије у Француској на почетку XX века препознат је Ернест Дени, несумњиво полихистор и угледни научник, а у исто време креатор слике Француске међу Словенима. На прелазу два века афера Драјфус увећала је утицај образованих људи на унутрашњу политичку климу и дипломатске односе. Њихово друштвено ангажовање и значај препознале су и државне структуре и стога су их укључиле у оквире дипломатије.

Пут Ернеста Денија од научника до актера културне и научне дипломатије определила су његова интересовања, створена мрежа контаката и веза, као и дух епохе у којој је живео и стварао. Велики рат је утицао да се интелектуалци укључе у одбрану својих земаља, користећи знања и контакте који су изграђени у ранијем периоду, истовремено проналазећи и нове мотиве за сарадњу. Мрежа интелектуалних контаката и веза градила је савезништво и посредно утицала на даљи развој билатералних и мултилатералних односа. Стога су интелектуалци укључени у оквире културне и научне дипломатије, као што је Ернест Дени, битан део заједничке историје, у овом контексту француско-српских односа.

Посматрано кроз процесе дугог трајања, (не)постојање сећања на делатност и улогу интелектуалаца у неком историјском периоду или догађају, осветљава и однос савременика према том делу историје и идентитета. Док је послератно друштво нове државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца – Југославије, а посебно српска елита, која је и иницирала да Ернест Дени од 1912. године постане део Српске краљевске академије, неговала успомену на научни и политички допринос афирмацији Србије и српских, а потом и југословенских интереса, након 1945. године Ернест Дени је остао само делом познат кругу стручњака. Успомену на Ернеста Денија у виду споменика чува његов родни град Ним, као и Француски институт у Прагу, који је назван по њему. Као обележја сећања на једном од централних места у Прагу (*Malostranské*) налазе се спомен плоча и биста. Иначе, у Прагу је први споменик Ернесту Денију подигнут 1928. године, али су га нацисти срушили 1939. године.

Стогодишњица Великог рата и свест о прекомпоновању прошлости у оквире нових политика сећања у контексту евроинтеграција усмерила је пажњу на осветљавање недовољно проучене улоге појединца – интелектуалца. У овом контексту се ревалоризација *места сећања* на Ернеста Денија мора посматрати кроз парадигме културне и научне дипломатије. Посебно, ако се посматра далековида Денијева иницијатива за оснивање Института за словенске студије у Паризу као стожера односа Француске и словенских држава. Поменута установа је и данас центар научних веза Сорбоне са другим научним институцијама у словенском свету, што се показало битним у реализовању француске улоге при укључивању Чешке, Словачке и Пољске у ЕУ, а постоје мишљења да може бити корисна као допринос Француске процесу евроинтеграција Србије. Стога је делатност Ернеста Денија трајно присутна компонента француско-српских, као и француских веза са словенским народима, не само у сфери науке и културе, већ је и искра која покреће економске и дипломатско-политичке односе.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Необјављени извори – Unpublished Primary Sources

Archives nationales France [ANF], F/17/25754, Dossier Ernest Denis.

Објављени извори – Published Primary Sources:

Arnautovich Aleksandar, *Les Phares. Pour toute la Yougoslavie. Les bons paroles d'un savant. Questions contemporaines*, Ligue des universitaires serbo-croato-slovènes, Paris 1919.

Denis Ernest, *L'Allemagne 1789–1810*, Paris 1896.

Denis Ernest, *L'Allemagne 1810–1852*, Paris 1898.

Denis Ernest, *La Confédération germanique*, Paris 1898.

Denis Ernest, *La Fondation de l'Empire allemand (1852–1871)*, Paris 1906.

Denis Ernest, *La grande Serbie*, Paris 1915.

Denis Ernest, *Du Vardar à L'Istrie*, Paris 1919.

Denis Ernest, *Du Vardar à Sotcha*, Paris 1923.

Eisenmann Louis, „Ernest Denis (nécrologie)”, *Revue historiorque* 45e année tome CXXXV, Paris (1920) 365–370.

Hauser Henri, „L'Oeuvre d' Ernest Denis”, *Extrat de La France nouvelle* de janvier –février 1922, 5–28.

Ibrovac Miodrag, „Ernest Denis”, *Nova Evropa* II (1921) 4–10.

Lavisie A., Rambaud A., *L'Histoire générale du IVe siècle à nos jours*, vol. 4, Paris 1891 à 1894.

Жујовић Јован, „Ернест Дени, *Годишњак СКА XXIX* (1920) 206–209. [Jovan Žujović, „Ernest Deni“, *Godišnjak SKA XXIX* (1920) 206–209]

Јакшић Гргур, „Ернест Дени”, *Годишњица Николе Чупића*, књ. 35 (1923) 313–324. [Grgur Jakšić, „Ernest Deni”, *Godišnjica Nikole Čupića*, књ. 35 (1923) 313–324]

Штампа – Newspapers

L'Aurore

La Patrie Serbe

Политика [Politika]

Словенски југ [Slovenski jug]

Српски књижевни гласник [Srpski književni glasnik]

Извори на интернету – Primary Sources on the Internet

Christophe Charle, „Rimbaud (Alfred, Nicolas)” in: *Les professeurs de la faculté des lettres de Paris – Dictionnaire biographique 1809–1908*, Paris 1985, 151–152; https://www.persee.fr/doc/inrp_0298-5632_1985_ant_2_1_2673 (12. март 2021)

<https://institut-etudes-slaves.fr/centenaire-de-la-mort-du-fondateur-de-lies-ernest-denis/> (22. март 2021)

La Revue des études slaves: Paris, 1921: l'Institut d'études slaves, acteur de la slavistique, XCI 1-2 (2020). <https://journals.openedition.org/res/3378> (23. март 2021)

Литература – Secondary Works

Benda Žilijen, *Izdaja intelektualaca*, Beograd 1996.

Charle Christophe, *Les intellectuels en Europe au XIX siècle. Essai d'histoire comparée*, Paris 1996.

Chrobák Tomáš, *Pour la patrie, pour les Slaves. Les slavissants français et leur rôle public (1863–1920)*, Paris, Prague 2008. (doktorska disertacija, Soutenue en 2008 à la Sorbonne Paris 1 en cotutelle avec l'Univerzita Karlova Praha)

Forcade Olivier, *La censure politique en France pendant la grande guerre*, Paris 1998. (doktorska disertacija)

Kolaković Aleksandra, „French Intellectuals and the French Policy Change in the Balkans (1912–1913)”, *Journal of Turkish World Studies* XII/2 (2012) 199–212.

Kolaković Aleksandra, „French Intellectuals on the Austro-Hungarian Interest in the Balkans 1894–1914”, in: *Balkan Entanglements – Peace of Bucharest*, ed. Matei Gheboianu, Cosmin Ionita, Bucharest 2016, 13–29.

Kolaković Aleksandra, „War and Propaganda in 1915: French Intellectuals and Actualization of Serbian Issues”, in: *The Great War in 1915*, ed. Dalibor Denda, Christian Ortner, Belgrade, Wien 2017, 330–352.

Kolaković Aleksandra, „La France et la Grande Guerre dans la memoire serbe”, *Srpska politička misao*, специјално издање *Изазови француско-српских односа*, Београд 2018, 83–106. [*Srpska politička misao*, специјално izdanje *Izazovi francusko-srpskih odnosa*, Beograd 2018, 83–106]

Nolan Michael, „The Eagle Soars over the Nightingale. Press and Propaganda in France in the Opening Months of the Great War”, in: *A Call to Arms. Propaganda, Public Opinion and Newspapers in the Great War*, ed. Troy Paddock, Westport 2004, 52–90.

Nora Pierre (dir.), *Les lieux de mémoire*, vol. 1, Paris 1997.

Vaquier André, *L'Institution Jauffret, rue Culture-Sainte-Catherine*, Société historique et archéologique de Pontoise, Val-d'Oise et du Vexin 1971.

Winock Michael, *La Belle Époque La France de 1900 à 1914*, Paris 2006.

Албер Пјер, *Историја штампе*, Београд 1998. [Pjer Alber, *Istorija štampe*, Beograd 1998]

Војводић Михаило, *Изазови српске спољне политике (1791–1918) огледи и расправе*, Београд 2007. [Mihailo Vojvodić, *Izazovi srpske spoljne politike (1791–1918) ogledi i rasprave*, Beograd 2007]

Живојиновић Драгољуб, „Томаш Г. Масарик у борби за независност Чеха и Словака”, *Историјски часопис*, књ. LVII (2008) 427–444. [Živojinović Dragoljub, „Tomaš G. Masarik u borbi za nezavisnost Čeha i Slovaka”, *Istorijski časopis*, knj. LVII (2008) 427–444]

Јанц Оливер, *14. Велики рат*, Београд, Нови Сад 2014. [Janc Oliver, *14. Veliki rat*, Beograd, Novi Sad 2014]

Ковић Милош, „Масарик и Срби: политичке идеје”, *Српска политичка мисао* 2 (2020) 13–57. [Ković Miloš, „Masarik i Srbi: političke ideje”, *Srpska politička misao* 2 (2020) 13–57]

Колаковић Александра, *У служби отаџбини: сарадња и утицаји француских и српских интелектуалаца 1894–1914*, Београд 2016. [Kolaković Aleksandra, *U službi otadžbine: saradnja i uticaji francuskih i srpskih intelektualaca 1894–1914*, Beograd 2016]

Петровић Светислав, Ибровач Миодраг и др, *Књига о Француској*, Београд 1940. [Petrović Svetislav, Ibrovac Miodrag i dr, *Knjiga o Francuskoj*, Beograd 1940]

Спасић Крунослав, „Српска јавност о четворици познатих француских историчара”, у: *Југословенско-француски односи*, ур. Славенко Терзић, Београд 1990, 233–243. [Spasić Krunoslav, „Srpska javnost o četvorici poznatih francuskih istoričara”, u: *Jugoslovensko-francuski odnosi*, ur. Slavenko Terzić, Beograd 1990, 233–243]

Трговчевић Љубинка, *Научници Србије и стварање југословенске државе: 1914–1920*, Београд 1986. [Trgovčević Ljubinka, *Naučnici Srbije i stvaranje jugoslovenske države: 1914–1920*, Beograd, 1986]

Трговчевић Љубинка, „Париз као културни центар српске емиграције током Првог светског рата”, *Зборник Матице српске за историју* 41 (1990) 83–97. [Trgovčević Ljubinka, „Pariz kao kulturni centar srpske emigracije tokom Prvog svetskog rata”, *Zbornik Matice srpske za istoriju* 41 (1990) 83–97]

Чепек Карољ, *Разговори с Т. Г. Масариком*, Нови Сад 1938. [Čepek Karolj, *Razgovori s T.G. Masarikom*, Novi Sad 1938]

Aleksandra Kolaković

ERNEST DENIS AND SERBS: ABOUT “THE GREATEST FRIEND OF THE SLAVS” ON THE OCCASION OF THE CENTENARY OF DEATH

Summary

One hundred years after the death of Ernest Denis (1849–1921), who in Belgrade, in the interwar period, was called “the greatest friend of the Slavs”, his work has been woven into the foundations of the idea of the “eternal friendship” between the French and the Serbs, but it has been widely forgotten, except for historians and history buffs. There is no street with his name in Belgrade, and the fact that he was a member of the Serbian Royal Academy of Sciences since 1912 is evidenced by the data on the website of today’s Serbian Academy of Sciences and Arts. The situation is similar with all other Slavic nations, while in the former house of Ernest Denis in the Latin Quarter there is a center for the Slavic studies at Sorbonne. Aleksandar Arnautović’s opinion that Denis is “the pride and brain of the Sorbonne, and one of the best connoisseurs of Yugoslav matters“, as well as “the man who sketches the truth”, is still cited today. During the annexation of Bosnia and Herzegovina, when the French state did not even send a protest note, Ernest Denis, along with Albert Malet, Auguste Gauvain and Emile Haumant, defended Serbian interests, with his lectures, articles in the press and magazines, and thus gained special respect among Serbs. Grgur Jakšić, as an unofficial Serbian attaché for the press during the Balkan Wars (1912–1913), proposed that Denis be decorated because of all his merits in affirming the Serbian question in the French public.

During the Great War, Denis wrote the book *La grande Serbie (the Great Serbia)* in 1915, which is a panegyric to Serbian history and victories. However, the most important thing is that, as a member of groups for the international study of war and its consequences (1914, 1917), he was an important link in Serbian propaganda in the war (the so-called scientific propaganda), which was of great importance in diplomatic struggles behind the front line. Studying German expansionism and its influence on the internal situation in Austria-Hungary, Denis supported the idea of the Czech state, and also the Serbs, i.e. the idea of Yugoslavia. In time, Denis’s belief that peace in Europe was possible only with the dissolution of Austria-Hungary and the formation of a great Czech and great Serbian state, disappeared. From 1919, he supported the idea of the

essential unity of the Yugoslav nation and shaped the political, economic and cultural influence of France. Immediately after the Great War, with the support of the French, Czechoslovak, Yugoslav and later Polish governments, Denis, the successor of the famous Alfred Rambaud at the Department of Modern History at the Sorbonne, institutionalized and directed the scientific cooperation of France with all Slavic peoples, by founding the L'Institut d'études slaves (Institute for the Slavic Studies) in his house in Paris. The cooperation, which included the exchange of students and lecturers, began with Denis's guest lectures, among which were those at Belgrade University in the school year 1920/21. The exchange of lecturers, students, joint publications, conferences and projects are the basis of the work even today, one hundred years after Denis's death. The house in the heart of the Latin Quarter, where Denis lived and worked, will continue to be an unavoidable place for every student in Paris and France, who has devoted himself to any topic of France's relations with any of the Slavic countries, which is evidenced by his rich library and preserved work.

Оригиналан научни рад

Примљен: 30.03.2021.

Коначно прихваћен за објављивање: 27.08.2021.